

[Regeringskansliet]

Datum
2024-01-26

Diarienummer
MYH 2024/27

Myndighetssamverkan för kompetensförsörjning och livslångt lärande – Den gröna omställningen i Norrbotten och Västerbotten

Myndighetssamverkan för kompetensförsörjning och livslångt lärande är en plattform där myndigheter inom arbetsmarknads-, utbildnings-, och näringslivsområdena samverkar för att bidra till en väl fungerande kompetensförsörjning.

Myndighetssamverkan har identifierat ett antal prioriterade områden och utvecklingsmöjligheter och formerat arbetsgrupper för att hitta synergier och forma ett mer effektivt genomförande. Ett av dessa områden är den gröna omställningen i norra Sverige, med ett fokus på ett sammanhållet arbete för att bidra till en väl fungerande kompetensförsörjning och befolkningstillväxt i Norrbotten och Västerbotten. Det handlar framför allt om att attrahera och behålla individer samt att höja nytillkommen och befintlig kompetens i syfte att möta behoven i samhällsomvandlingen. Arbetsgruppen, som har etablerat ett nära och löpande samarbete med regionerna, består av representanter för Arbetsförmedlingen, ESF-rådet, MYH, Skolverket, Tillväxtverket och VINNOVA samt Umeå Universitet och Luleå Tekniska Universitet.

Norrbotten och Västerbotten är under ett mycket starkt omvandlingstryck, främst tack vare ett flertal mycket stora investeringar i den gröna omställningen av industrin. Kompetensförsörjningen är som bekant en nyckelfråga för såväl de stora industriinvesteringarna som för övrigt näringsliv och för den mera omfattande samhällsservicen som följer av nya verksamheter och ökad befolkning. Man uppskattar att befolkningsökning behöver ligga på ca 100 000 personer i de två nordligaste länen till 2035. Kompetensförsörjning är samtidigt problematisk i hela landet och i många sektorer, så den särskilda utmaning som norra Sverige nu möter med nya metoder och modeller är av intresse för hela landet. Här koncentreras utmaningarna eftersom en mycket stor kompetenstillförsel krävs under en begränsad tid. I det sammanhanget blir vissa generella utmaningar för hela landet tydligare. Här kan samtidigt möjlighet till förbättringar i våra system identifieras och testas med potential att bidra till en mer välfungerande kompetensförsörjning för Sverige som helhet. Det kan också konstateras att en framgångsrik grön omställning inte bara gynnar regionerna Norrbotten och Västerbotten utan hela Sveriges konkurrenskraft.

Mot den här bakgrunden har vi tillsammans med de två regionerna fokuserat på att gemensamt identifiera och kort beskriva ett antal områden som upplevs som hinder för en effektiv kompetensförsörjning. Utmaningarna som beskrivs nedan är av olika karaktär och kan kräva åtgärder av olika slag; vissa kan redan vara under översyn, andra bör myndigheterna gemensamt fördjupa analysen kring och söka lösningar på.

I de fall möjliga åtgärder eller lösningar på ett gemensamt identifierat problem tydligt ligger inom ramen för en myndighets ansvar utgår vi ifrån att frågan tas vidare i den myndighetens ordinarie arbete och i dialog med ansvarigt departement. När det gäller vissa frågor kan det möjligen vara lämpligt med en dialog mellan Regeringskansliet och myndigheterna i myndighetssamverkan samlat, för vägledning om prioriteringar och vägen framåt. Möjligheten att pröva nya lösningar i liten skala i en regulatorisk sandlåda (policylab) är t.ex. en möjlighet som gärna diskuteras.

Arbetskraftsmobilitet och ekonomiska incitament för att främja flyttviljan

Norrbottnen och Västerbottnen har en mycket låg arbetslöshet och en åldrande befolkning. För att fylla alla nya arbetstillfällen som skapas behöver arbetskraft flytta in från andra delar av Sverige där arbetslösheten är högre. Inom arbetsgruppen har flera myndigheter identifierat behovet av ökade incitament för arbetsmarknadsmobilitet t.ex. i form av en reformerad ersättningsmodell med ökade möjligheter till ersättning.

Arbetssökande har idag möjlighet att få ersättning för resor i samband med intervjuer, men ersättningsnivån bedöms vara alltför låg för att uppfylla syftet att underlätta rekryteringsprocessen. Dagens ersättningsnivåer bör därför ses över i ljuset av de oftast endast täcker en enkel resa till stora delar av nordra Sverige.

För individen innebär en flytt stora kostnader, speciellt om flytten sker till en ort långt ifrån nuvarande hemort. För att öka geografisk rörlighet av arbetskraft till områden i Sverige med särskilt stora kompetensbehov bör det undersökas hur någon form av flyttbidrag för arbetslösa skulle kunna utformas.

Det krävs ofta en viss process för "runtomkring" faktorer i samband med ett nytt jobb i ny geografi. Till exempel boende, barnomsorg, skolbyte, jobb till medföljande. För detta behövs ofta ställtid. Någon form av pendlingsstöd under en begränsad period för att underlätta den omställning som krävs bedöms underlätta en flytt. Med tanke på de stora kompetensbehoven i norra Sverige är det viktigt att det är så kostnadsneutralt som möjligt att delta i programinsatser långt ifrån hemorten. Därför behöver ersättningar för logi och merkostnader för dubbelt boende höjas avsevärt.

Det är Arbetsförmedlingen som hanterar regelverket som ger arbetssökande möjlighet till ersättning för resa och logi. Det pågår inom myndigheten en översyn av ersättningsnivåerna som väntas leda fram till en hemställan till regeringen om vissa höjningar av nivåerna i de förordningar som reglerar ersättningarna.

Kombination av utbildning och andra insatser och arbetslösas försörjning vid deltagande

Ibland är bästa lösningen för en individ en kombination av insatser från Arbetsförmedlingen och utbildning inom yrkesvux. Förenkling och förtydligande av

hur detta kan gå till skulle leda till effektivare övergång från arbetslöshet till arbete via utbildning. Exempel på parallella insatser från arbetsförmedlingen i samband med utbildning är yrkesspråk, motiverande insatser, proaktivt arbete i slutet av utbildningstiden samt stöd att hitta arbetsgivare i nära anslutning till utbildningens slut.

Även när det gäller olika typer anställningsstöd har gruppen identifierat att det behövs förenklingar och förtydliganden när det gäller i vilken omfattning det är möjligt att ta del av kommunal vuxenutbildning och insatser från Arbetsförmedlingen inom ramen för anställningen.

Arbetsgruppen har identifierat att ekonomi gör att vissa arbetssökande inte påbörjar utbildning, trots att viljan finns. Regelverket för studiefinansiering är komplext, med många olika möjligheter; studiemedel, studiestartsstöd, omställningsstudiestöd, studier med ersättning från AF, studier med bibehållet försörjningsstöd. Dessutom finns det skillnader i tillämpning i olika delar av landet. Många av de inskrivna på arbetsförmedlingen är långtidsarbetslösa och vill/kan av olika skäl inte ta studielån, detta gäller speciellt gruppen utrikesfödda.

En arbetssökande individ kan uppbära flera ersättningar samtidigt, som till exempel aktivitetsstöd, etableringsersättning, utvecklingsersättning kombinerat med försörjningsstöd. Vissa individer ska också mitt under en utbildning växla från till exempel etableringsersättning och försörjningsstöd till studiemedel från CSN. Detta leder till en prövning hos flera myndigheter innan den arbetssökande kan påbörja sina studier eller en stor osäkerhet under sin utbildning. Dessa ersättningar har olika regelverk och tyvärr samspelar dessa inte för ökade övergångar till studier på vuxenutbildningen och arbetsmarknadsmobiliteten blir lidande. **Vi bedömer vidare att det även finns** behov av att samspela mellan olika typer av ersättningar förbättras. Arbetsgruppen Norra Sverige inom Myndighetssamverkan fortsätter arbeta med frågan för att ännu bättre förstå vad som är tillämpning av befintliga regelverk och eventuella hinder.

Ett flexibelt och relevant utbildningsutbud

Ett flexibelt och relevant utbildningsutbud på högskolenivå riktat mot både yrkesverksamma och arbetslösa är en viktig pusselbit för att möjliggöra ett livslångt lärande och möjlighet till omställning mitt i livet. Lärosätena har en central roll att spela i det livslånga lärandet, inte minst kopplat till företagens behov inom den gröna omställningen, som förstås blir särskilt tydligt i norra Sverige. Företagens behov är omedelbara och specifika och matchar ofta inte den långa tidshorisont universiteten planerar för vad gäller grundutbildning eller utveckling av kursutbud. Berörda lärosäten behöver därför bättre förutsättningar för att kunna erbjuda den flexibilitet, anpassning och tidshorisont som avnämarna kräver för att fylla kompetensutvecklingsbehovet. Riktad finansiering i ett inledande skede när utvecklingen av ett anpassat utbud sker skulle undanröja hinder och skapa bättre förutsättningar att möta samhällets behov av kompetensutveckling i det livslånga lärandet.

Attrahera och behålla kompetens

De aktuella regionerna har brist på kompetens inom flera yrken trots att Umeå universitet och Luleå Tekniska Universitet utbildar inom dessa områden. Universiteten i Norrbotten och Västerbotten attraherar studenter och forskare från stora delar av Sverige såväl som internationellt. Det är emellertid en begränsad andel av studenterna som väljer att stanna kvar och arbeta i regionen efter examen. Som en del av sin samverkan med omgivande samhälle stöttar lärosätena övergången mellan akademi och potentiella arbetsgivare, men arbetet är resurskrävande. Därför skulle ett särskilt

uppdrag med finansiering till Umeå universitet och Luleå tekniska universitet kunna övervägas. Uppdraget skulle möjliggöra att inom ramen för sin samverkan förstärka arbetet att under studietiden skapa kopplingar mellan studenter och potentiella arbetsgivare i regionen. Det skulle i första hand bidra till kompetensförsörjningen i norra Sverige, men också vara en pilot för metoder av intresse för övriga lärosäten.

Det är också så att många utländska doktorander och Master-studenter lämnar (norra) Sverige efter examen. Till del beror det troligen på regelverk och långa handläggningstider. Förenklingar av regelverk samt särskilt stöd till utländska studenter i form av till exempel språkutbildning, karriärvägledning, ökad kunskap om svenska arbetsmarknaden, regler etc., skulle därför kunna bidra till att fler stannar.

För att täcka behovet av kompetens för expansionen i norra Sverige räcker inte arbetskraften inom Sverige. Företag, kommuner och regioner i Norra Sverige arbetar med att attrahera kompetens från andra länder, främst från länder inom EU. Förslag på ett förstärkt arbete för talangattraktion (spetskompetens) under 2024-2026 som ingår i Regeringens budgetproposition för 2024 är därför mycket välkommet. Stöd till regioner, inte minst de där exceptionell tillväxt sker skulle underlätta arbetet. Särskilt fokus bör vara på samhällskritiska kompetenser.

Finansiering – projekt och konkurrens om medfinansiering

I en omställning och samhällsomvandling som nu sker i stora delar av landet och i synnerhet i norra Sverige, så blir tidsbegränsade projekt en av de vanligaste arbetsformerna. Mycket av de tillgängliga utvecklingsmedlen, fr.a. i form av EU-fonderna ERUF (Europeiska Regionala Utvecklingsfonden) och ESF (Europeiska Socialfonden) men också nationella program, erbjuds i form av projektmedel som i sin tur förutsätter medfinansiering. Det som då fr.a. används för bredare samverkans- och utvecklingsprojekt av regionerna är de regionala utvecklingsmedlen från staten (de s.k. 1:1-medel), som fördelas utifrån kriterier som innebär olika tilldelning regionerna. Regionerna har därmed olika förutsättningar för att proaktivt kunna vara med och medfinansiera samhällets gröna omställning. När samhällsomvandlingen berör stora delar av samhället blir också konkurrensen om medlen hård. När det gäller de vanliga ERUF- och ESF-projekten har också medfinansieringskravet ökat denna programperiod från 50 till 60%.

Andra program och finansieringsalternativ kräver ofta kunskap och tid att leta och söka. Så även om det finns många bra projektidéer med insatser som skulle kunna bidra till kompetensförsörjningen har regionala och lokala aktörer ofta svårt avsätta resurser till att skriva ansökningar, hålla en aktuell bild av de olika aktiviteter som pågår och bevaka de utlysningar som öppnar hos olika finansiärer. Sammantaget gör detta att värdet av direkta förändringar och förenklingar i de reguljära systemen, varav några har beskrivits i denna pm, blir än mer värdefulla.